

Zaneta Poposka

Associate Professor

Faculty of Law, State University Goce Delchev

zaneta.poposka@ugd.edu.mk

ANALYSIS OF THE JURISPRUDENCE OF THE COMMITTEE ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Abstract

The Committee on the Rights of Persons with Disabilities established with the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities adopted on 13 December 2006 is the main human rights treaty body dealing with the rights of persons with disabilities. The Committee under the Optional Protocol of the abovementioned Convention is mandated *inter alia* to receive and consider communications from or on behalf of individuals or groups of individuals subject to jurisdiction of concrete State Party to the Optional Protocol who claim to be a victim of a violation by that State Party of the provisions of the Convention. This paper explores the modality of the work of the Committee dealing with admissibility of the communications and the merits, and the legal nature of its suggestions and recommendations submitted to the State Party concerned and to the petitioners. Furthermore, the paper analyses in total the jurisprudence of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities till nowadays and its adopted views on variety of articles of the Convention. Finally, the paper presents ways forward in increasing the importance of the adopted views of the Committee in safeguarding the fundamental rights enshrined in the Convention. The text uses the jurisprudence of the Committee as well as reports and analysis that have been developed on the same subject matter.

Key words: *disability, Committee, human rights, UN CRPD*

ВОВЕД

Една од доминантните карактеристики на јуриспруденцијата на XX век, која продолжи и во XXI век е признавањето на правото како средство за

200

промена, затоа што значајна особина на ефективниот правен систем, како меѓународен така и национален, е неговиот капацитет да ги рефлектира промените на потребите и барањата на општеството и интересните групи кои постојат во него и во чии рамки функционира. Иако, законодавството не е единственото средство за социјална контрола, сепак е најмоќно средство за промена и развој. Континуираното донесување на правни акти станува природен начин на реагирање на развиениот правен систем кон новонастанатите промени и потреби. Денес, очигледно е дека сите сфери од интерес на националното законодавство, вклучително и сферите каде правата на лицата со попреченост се допираат, се меѓузависни со меѓународното право за правата на човекот, и голем дел од нив се и под нивно директно влијание (Попоска, 2018, стр.6).

Токму тоа е една од причините што овој труд ја обработува Меѓународната конвенција за правата на лицата со попреченост (МКПЛП) на Организацијата на обединетите нации (ООН) и практиката на Комитетот за правата на лицата со попреченост, која е се уште во почетна фаза.

Имено, ООН како универзална организација, од самото основање беше заинтересирана за статусот и правата на лицата со попреченост прифаќајќи дека дискриминацијата на лицата со попреченост директно влијае на економскиот и социјалниот развој на целата заедница. Затоа, ООН ја темели промоцијата на правата на лицата со попреченост врз своите оснивачки принципи, кои се однесуваат на основните слободи и еднаквоста на сите човекови суштества. Имено, „универзалната основа на правата на човекот подразбира дека: човечките суштества се еднакви бидејќи ја делат заедничката есенција на човечкото достоинство, а правата на човекот се универзални, не поради волјата на државите или меѓународните организации, туку поради нивната припадност кон човештвото“ (Human Rights Today, 1998).

Од основањето па сè до крајот на минатиот век, организацијата усвои седум правно обврзувачки универзални инструменти за правата на човекот, а Меѓународната конвенција за правата на лицата со попреченост е осмиот инструмент, првиот во новиот век. И последниот, деветиот универзален инструмент за правата на човекот усвоен во рамките на ООН, е Меѓународната конвенција за заштита на сите луѓе од принудно исчезнување, која влезе во сила на 23 декември 2010 година.

До донесувањето на МКПЛП, сите претходни седум универзални инструменти за правата на човекот принципиелно можеа да се применуваат и на лицата со попреченост, меѓутоа тоа ретко се случуваше во пракса. Според зборовите на *Don MacKay* претседателот на *Ad hoc* Комитетот за изработка на предлог-текстот на сеопфатната и интегрална Меѓународна конвенција за заштита и унапредување на правата и достоинството на лицата со попреченост, “тоа не е затоа што државите интенциозно го одбегнуваа извршувањето на своите обврски согласно конвенциите туку затоа што, поголем дел од овие

обврски се поставени на еден широк и генеричен начин кој остава многу ‘сив’ простор за нивно практично спроведување што се однесува до односната група [лица со попреченост]” (Statement on behalf of New Zeland, by Ambassador Don MacKey, 2006). Принципиелната потешкотија која јасно се покажа при спроведувањето на овие седум инструменти беше тоа што, обврските предвидени со нивните одредби не беа создадени имајќи ги предвид специфичностите на бариерите со кои се соочуваат лицата со попреченост при остварување токму на тие права, а исто така и самите инструменти не беа способни да создадат цврсти меѓународни обврски за државите за заштита од дискриминацијата врз основ на попреченост. Во оваа насока, податоците покажуваат дека во периодот од десет години, помеѓу 1994-2003 година, вкупно 17 различни апликации поврзани на некој начин со попреченоста, дали преку засегнатото лице или преку конкретната повреда на некое право, беа разгледувани во рамките на овие седум инструменти, од кои 13 беа прогласени како недопуштени од страна на телата за мониторинг на истите.

Затоа, овој пристап се покажа крајно неефикасен, истакнувајќи ја потребата за создавање на нов инструмент кој нема да создава нови права за оваа група на лица, туку само ќе ја дообјасни применливоста на веќе постоечкото право за правата на човекот во специфичниот контекст на попреченоста (Desrouy, 1993, пара.280-281).

1. Меѓународната конвенција за правата на лицата со попреченост на Организацијата на обединетите нации

Меѓународната Конвенција за правата на лицата со попреченост и Факултативниот протокол кон неа, беа усвоени со консензус од Генералното собрание на Организацијата на обединетите нации на нејзината 61-ва седница одржана на 13 декември 2006 година, со Резолуцијата A/RES/61/106. Истите согласно Резолуцијата беа отворени за потпис на 30 март 2007 година во седиштето на ООН, а стапија на сила на 3 мај 2008 година.

Конвенцијата претставува официјално признавање на попреченоста како прашање на човековите права во меѓународната сфера, односно е првиот инструмент за правата на човекот кој го отелотворува социјалниот модел на гледање на попреченоста. Имено, МКПЛП ја потврдува радикалната промена во пристапот кон попреченоста, од медицинскиот модел и моделот на милосрдие до социјалниот модел и моделот на гледање на попреченоста како прашање на правата на човекот. Социјалниот модел ги гледа лицата со попреченост како субјекти со свои права, не како објекти, и затоа става нагласок на почитувањето на нивните права на еднаква основа со другите лица во општеството.

Дополнително, МКПЛП дава јасни правни, морални и политички насоки за промена баш со својата хибридна природа, односно опфаќа широк спектар на

права, како граѓански и политички така и економско, социјални и културни и претставува највисок стандард за заштита на правата на лицата со попреченост. Затоа државите треба да го усогласат својот правен поредок согласно одредбите од Конвенцијата почитувајќи ги принципите на *lex-posterior* и *pro-homine*. За разлика од другите меѓународни инструменти, МКПЛП согласно својот член 44 дозволува, покрај државите и регионалните организации, како што е Европската Унија, да станат договорни страни на Конвенцијата, кое што го направи Унијата на 23 декември 2010 година.

Текстот на МКПЛП се состои од преамбула и основен текст кој има 50 члена, поделени во пет групи, и тоа: воведни (член 1-2), членови со општа примена (член 3-9), субстантивни одредби (член 10-30), одредби кои го регулираат спроведувањето и мониторингот (член 31-40), и членови од технички карактер со кој се регулираат прашањата на потпишување, пристапување, ратификување и влегувањето во сила (член 41-50). Нешто што е посебно иновативно во МКПЛП се одредбите со кои се бара консултација и активна вклученост на лицата со попреченост и нивните претставнички организации во изработката и остварувањето на законодавството и политиките преку кои се спроведува Конвенцијата (член 4 став 3); одредбите со кои се признава важноста на меѓународната соработка и развојните програми за целосно остварување на правата на лицата со попреченост (член 32); одредбите за воспоставување на национален мониторинг механизам, комплементарен на меѓународниот мониторинг механизам (член 33); и процедурата за подобро менаџирање на крајните рокови за известување (член 35-37). Со МКПЛП се формира Комитетот за правата на лицата со попреченост со цел да врши надзор над спроведувањето на Конвенцијата.

Моментално, 160 земји ја имаат потпишано МКПЛП а 175 се нејзини договорни страни, додека, пак, 92 земји го имаат потпишано Факултативниот протокол и 92 го имаат ратификувано истиот. Република Македонија ја потпиша МКПЛП на 30 март 2007 година, а истата ја ратификува на 5 декември 2011 година¹. Дополнително, земјата го потпиша Факултативниот протокол кон Конвенцијата на 29 јули 2009 година, а го ратификува на 5 декември 2011 година. Согласно членот 118 од Уставот на Република Македонија, ратификуваните меѓународни конвенции се дел од националното законодавство и не можат да бидат изменети со закон.

¹ Види: Закон за ратификација на Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност и факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност, Службен Весник на Република Македонија, бр.172/2011, од 14 декември 2011 година. Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk>> и <<http://www.slvesnik.com.mk>> [Пристапено на: 1 февруари 2018].

2. Факултативниот протокол кон Меѓународната конвенција за правата на лицата со попреченост

Факултативниот протокол кон МКПШП му дава на Комитетот за правата на лицата со попреченост надлежност за разгледување на случаи поднесени од индивидуи, група на индивидуи, или во нивно име, а кои се однесуваат на повреда на правата предвидени со Конвенцијата од страна на било која држава која го ратификувала протоколот (член 1). *Locus standi* имаат и лицата кои не се државјани на конкретната држава-договорна страна, односно јурисдикацијата на државата се смета во однос на повредата на правата, а не во смисла на формалната поврзаност на жртвата со државата. Дополнително *locus standi* има и лицето кое е овластено да ја застапува индивидуата доколку е очигледно дека наводната жртва не може сама да ја поднесе апликација, ниту да овласти лице кое ќе ја застапува. Согласно својот Деловник, Комитетот во секое време во текот на разгледувањето на апликацијата, може да прифати интервенции од трети страни во врска со самата апликација (правило 72).

Притоа, во врска со индивидуаните случаи Комитетот води две постапки, првата постапка се однесува на критериумите за допуштеност на постапката уредена со членовите 2-3, а втората постапка е во однос на меритумот на случајот уредена со членот 5. Имено, Комитетот ќе ја смета апликацијата за недопуштен кога: (а) апликацијата е анонимна; (б) апликацијата претставува злоупотреба на правото за поднесување на таква апликација или е некомпатибилна со одредбите на Конвенцијата; (в) истиот предмет веќе бил разгледан од страна на Комитетот или бил или се испитува во друга постапка за меѓународна истрага или порамнување; (г) сите расположливи домашни правни лекови не се исцрпени освен кога примената на правните лекови е неразумно одложена или не е веројатно дека ќе доведе до ефикасен резултат за жртвата; (д) е очигледно неосновано или недоволно поткрепено; или кога (ѓ) повредата што е предмет на апликацијата се случила пред влегувањето во сила на овој Протокол за односната држава-договорна страна, освен ако тие факти продолжиле и по тој датум (член 2).

Во членот 4 се уредува можноста Комитетот да побара од државата-договорна страна да изрече мерки за обезбедување што може да бидат неопходни за да се избегне можната непоправлива штета за жртвата или жртвите на наводната повреда. Согласно членот 5, Комитетот одржува затворени состаноци при разгледување на апликациите според овој Протокол, и по разгледувањето на апликацијата, Комитетот ги доставува своите предлози и препораки, доколку ги има, до засегнатата држава-договорна страна и до подносителот на апликацијата.

Државите-договорни страни согласно Протоколот можат да дозволат и вршење на истраги, вклучително и со посети на терен, кои се набљудуваат од страна на Комитетот, како и постапки во врска со масовни и системски кршења на правата предвидени со Конвенцијата. По разгледувањето на наодите од таквата истрага, Комитетот ги пренесува своите наоди до засегнатата држава, заедно со сите коментари и препораки а истата во рок од шест месеци треба да му ги достави своите видувања (член 6 и 7).

3. Комитетот за правата на лицата со попреченост

Како што се наведе и погоре, со членовите 34-39 од МКПЛП се регулира работата на Комитетот за правата на лицата со попреченост. Имено, со членот 34 се формира Комитетот (став 1), кој се состои од дванаесет експерти во време на влегување во сила на Конвенцијата, а по депонираните дополнителни шеесет инструменти за ратификации или пристапувања кон Конвенцијата, неговото членство се зголемува за шест члена, достигнувајќи максимален број од осумнаесет членови (став 2). Членовите на Комитетот се експерти со висок морален статус и признаена компетентност и искуство во областа опфатена со Конвенцијата и служат во свое лично својство. При нивното номинирање, државите-договорни страни потребно е да ги консултираат и активно да ги вклучат лицата со попреченост и нивните претставнички организации во согласност со членот 4 став 3 од Конвенцијата (став 3).

Членовите на Комитетот ги избираат државите-договорни страни, земајќи ја предвид правичната географска дистрибуција, застапеноста на различните цивилизациски и правни системи, рамномерната родова застапеност и учеството на експерти со попреченост (став 4). Притоа, членовите на Комитетот се избираат со тајно гласање на состаноците на Конференцијата на државите-договорни страни, од листата на номинирани лица од страна на државите-договорни страни кои се нивни државјани. На овие состаноци, за кои кворум образуваат две третини од државите-договорни страни, за членови на Комитетот се избираат лицата кои добиле најголем број гласови и апсолутно мнозинство гласови од претставниците на државите-договорни страни кои се присутни и гласале (став 5). Членовите на Комитетот се избираат за период од четири години со право на еден повторен избор. Меѓутоа, мандатот на шестмина од членовите избрани на првите избори истекува на крајот на двете години и веднаш по првите избори, имињата на овие шест члена се избираат со ждрепка од страна на Претседавачот на состанокот (став 7). Изборот на шестте дополнителни членови на Комитетот се одржува на редовни избори, во согласност со релевантните одредби на овој член (став 8). Во случај на смрт на некој член на Комитетот или поднесување на оставка или изјави дека поради која било причина таа или тој повеќе не можат да ги извршува своите

должности, државата-договорна страна која го номинирала членот назначува друг експерт кој ги поседува квалификациите и ги исполнува условите утврдени во релевантните одредби на овој член, да служи до остатокот на мандатот (став 9).

Комитетот самиот ги утврдува своите процедурални правила (став 10). Во таа насока Комитетот го донесува својот Деловник со кој се уредува работата и функциите на Комитетот. Согласно правилото 15 од Деловникот, Комитетот избира од своите членови Претседател, три под-претседатели и рапортер со мандат од две години и со право на еден повторен избор, кои заедно го образуваат Бирото на Комитетот кое се среќава редовно. Комитетот се труди да ги носи своите одлуки со консензус, а доколку не може да се постигне консензус, одлуките се гласаат (правило 34).

Генералниот секретар на ООН го обезбедува неопходниот персонал и простории за ефикасно вршење на функциите на Комитетот и го свикува првиот состанок на Комитетот (став 11). Членовите на Комитетот ги имаат правата на објектите, привилегиите и имунитетите на експертите кои се на мисија за Организацијата на обединетите нации, како што е утврдено со Конвенцијата за привилегиите и имунитетите на Обединетите нации (став 13).

Членот 35 се однесува на обврската на секоја држава-договорна страна за поднесување на сеопфатен извештај до Комитетот, преку Генералниот секретар на ООН, за преземените мерки за исполнување на своите обврски според Конвенцијата и за напредокот постигнат во овој поглед, во рок од две години по влегувањето во сила на Конвенцијата за засегнатата држава-договорна страна (став 1), како и за поднесување на последователни извештаи најмалку на секои четири години и понатаму секогаш кога Комитетот тоа го бара (став 2). Државите-договорни страни при подготвувањето на извештаите, се повикуваат истото да го направат на отворен и транспарентен начин, притоа консултирајќи ги лицата со попреченост и нивните претставнички организации (став 4). Согласно својот Деловник, Комитетот изработува Упатство за содржината на извештаите поднесени од државите-договорни страни (правило 39). Извештаите може да укажуваат на факторите и потешкотиите кои влијаат на степенот на исполнување на обврските од Конвенцијата (став 5). За крај, согласно Деловникот на Комитетот, наведен погоре, истиот им нуди на државите-договорни страни можност да поднесат свои периодични извештаи под поедноставена постапка за известување (правило 48 ter).

Членот 36 го уредува прашањето на разгледувањето на поднесените извештаи од државите-договорни страни од страна на Комитетот. Имено, Комитетот го разгледува секој извештај, дава соодветни сугестии и општи препораки за извештајот и ги доставува до засегнатата држава-договорна страна. Државата-договорна страна може да одговори до Комитетот со било која информација што самата ја избира. Комитетот може да побара и дополнителни

информации од државите-договорни страни релевантни за спроведување на Конвенцијата (став 1). Ако некоја држава-договорна страна значително доцни со поднесувањето на извештајот, Комитетот може да ја извести засегнатата држава за потребата да се испита спроведувањето на Конвенцијата во таа држава, врз основа на веродостојни информации достапни до Комитетот, ако релевантниот извештај не е поднесен во рок од три месеци по известувањето. Комитетот ќе ја покани засегнатата држава-договорна страна да учествува во таквото испитување. Ако државата-договорна страна одговори со поднесување на релевантниот извештај, ќе се применуваат одредбите за редовното разгледување на извештаите (став 2). Генералниот секретар на ООН ги прави достапни извештаите до сите држави-договорни страни (став 3), а самите држави-договорни страни имаат обврска своите извештаи да ги направат широко достапни за јавноста во своите земји и да го олеснат пристапот до предлозите и општите препораки во врска со овие извештаи (став 4).

Согласно членот 37 секоја држава-договорна страна соработува со Комитетот (став 1). Согласно ставот 2, Комитетот ги разгледува начините и средствата за унапредување на националните капацитети за спроведување на Конвенцијата, вклучително и преку меѓународна соработка. Во оваа насока, а согласно правилото 47 од Деловникот, Комитетот може да подготви Општи коментари врз основа на различните членови и одредби од Конвенцијата, со цел да им помогне на државите во исполнувањето на нивните обврски за известување. До сега Комитетот има изработено шест Општи коментари, а еден е во процес на подготовка и консултација со засегнатите страни.

Во членот 38 се уредува односот на Комитетот со другите тела. Комитетот може да ги повика специјализираните агенции и другите надлежни тела да обезбедат стручни совети за спроведувањето на Конвенцијата во областите кои спаѓаат во рамките на нивните надлежности. Комитетот може да ги покани специјализираните агенции и други тела на Организацијата на обединетите нации да доставуваат извештаи за спроведувањето на Конвенцијата во областите кои спаѓаат во рамките на нивните активности (став 1 алинеја а). Дополнително, Комитетот при вршењето на својата надлежност ќе се консултира, како што е соодветно, со други релевантни тела воспоставени со меѓународните договори за правата на човекот, со цел да се обезбеди конзистентност на нивните насоки за известување, сугестии и општи препораки и да се избегне дуплирање и преклопување во извршување на нивните функции (став 1 алинеја б).

Согласно членот 39 Комитетот на секои две години поднесува извештај за своите активности до Генералното собрание и до Економско-социјалниот совет на ООН и дава предлози и општи препораки врз основа на испитувањето на извештаите и информациите добиени од државите-договорни страни. Ваквите сугестии и општи препораки се вклучуваат во извештајот на Комитетот,

заедно со коментарите, доколку ги има, од државите-договорни страни. Овој е еден од начините за зголемување на транспарентноста и отчетноста на Комитетот (Попоска, 2018, стр.66-69).

3.1. Судската практика на Комитетот за првата на лицата со попреченост

До сега од сите поднесени апликации до Комитетот, истиот има одлучено во 18 случаи. Од нив во 10 случаи има најдено повреда на Конвенцијата против Австралија, Танзанија, Австрија, Аргентина, Унгарија, Шведска и Германија, и тоа на следниве членови: член 5, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 25, 26, 27 и 29. Дополнителни 21 случај чекаат на разгледување, против Австралија, Бразил, Данска, Еквадор, Германија, Литванија, Мексико, Саудиска Арабија, Шпанија, Шведска, Велика Британија и Танзанија². Сите правни прашања разгледувани во случаите каде Комитетот нашол повреда на Конвенцијата се анализирани подолу.

Во одлуката во случајот *S.C v. Brazil (Communication No. 10/2013, CRPD/C/12/D/10/2013, Decision of 28 October 2014)*, Комитетот сметал дека разликата помеѓу болеста и попреченоста е разлика во степенот, а не разлика во видот. Здравствената состојба која првично е зачната како болест може да се развие во оневозможност во контекст на попреченост како последица на своето траење или нејзина хроничност. Моделот на попреченост заснован на човековите права бара да се земе предвид разноликоста на лицата со попреченост, заедно со интеракцијата помеѓу индивидуата со оневозможност и бариерите во општеството и средината (параграф 6.3).

Согласно членот 5 од Конвенцијата кој се однесува на рамноправноста и недискриминацијата, дискриминацијата ги опфаќа сите форми вклучително и оневозможувањето на соодветно приспособување. Како што истакнува Комитетот во својата јуриспруденција, на пример во случајот *S.C v. Brazil*, наведен погоре, како и во случајот *Marlon James Noble v. Australia (Communication No. 2/2012, CRPD/C/16/D/7/2012, Views adopted on 10 October 2016)* и случајот *Mr. X v. United Republic of Tanzania (Communication No. 22/2014, CRPD/C/18/D/22/2014, Views adopted on 31 August 2017)*, дискриминацијата може да произлезе од дискриминаторскиот ефект на нормата или мерката која немала намера да дискриминира, но сепак таа непропорционално ги засега лицата со попреченост (параграф 6.4 и параграф 8.3, соодветно).

² Со статус од 4 април 2018 година. За повеќе информации за јуриспруденцијата на Комитетот види на: <<http://juris.ohchr.org/search/results>>, а за случаите кои чекаат за решавање од страна на Комитетот види на: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Tablependingcases.aspx>>.

Дополнително, во случајот *H.M v. Sweden (Communication No. 3/2011, CRPD/C/7/D/3/2011, Views adopted on 21 May 2012)*, Комитетот забележал дека законот што се применува на неутрален начин може да има дискриминаторски ефект кога конкретните околности на лицата на кои се применува одредбата не се земаат предвид. Правото да не се дискриминира при уживањето на правата гарантирани со Конвенцијата може да се повреди кога државите-договорни страни, без објективно и разумно оправдување, не постапуваат различно спрема лицата чишто ситуации се значително различни (параграф 8.3). Токму во овој случај, Комитетот наоѓајќи повреда на членот 5, 25 (здравство) и 26 (хабилитација и рехабилитација) сами и во врска со членот 3 и 4 од Конвенцијата, сметал дека државата-договорна страна при одбивањето на барањето на апликантката за градежна дозвола не ги земал предвид конкретните околности на нејзиниот случај и нејзините потреби поврзани со попреченоста. Па затоа оваа одлука на домашните власти, да го одбијат отстапувањето од градежно-урбанистичкиот план со цел да се дозволи изградбата на базен за хидротерапија на имотот на апликантката во нејзина сопственост, е непропорционална и предизвикала дискриминаторски ефект што негативно влијаел на пристапот на апликантката, како лице со попреченост, до здравствената заштита и рехабилитацијата потребна за нејзината специфична здравствена состојба (параграф 8.8). Исто така, во таа насока Комитетот во својата јуриспруденција, во случајот *Gemma Beasley v. Australia (Communication No. 11/2013, CRPD/C/15/D/11/2013, Views adopted on 25 May 2016)*, како и во случајот *Michael Lockrey v. Australia (Communication No. 13/2013, CRPD/C/15/D/13/2013, Views adopted on 30 May 2016)*, наведува дека државата-договорна страна не ги презела неопходните чекори за да обезбеди соодветно приспособување за апликантот и заклучува дека одбивањето да се обезбеди толкување на знаковниот јазик Ауслан или стенографски белешки, без темелно оценување дали тоа би претставувало непропорционално или непотребно оптоварување, претставува дискриминација врз основ на попреченост и повреда на членот 5 од Конвенцијата (параграф 8.4 и параграф 8.5, соодветно). Во истите два случаи Комитетот утврдува дека со ова одбивање, државата-договорна страна не ги презела соодветните мерки да им овозможи истите да ја вршат должност на поротник а со тоа оневозможувајќи го нивното учество во различните аспекти од живеењето спротивно на членот 9 од Конвенцијата (параграф 8.6 во двете одлуки соодветно). Дополнително, во случајот *F v. Austria (Communication No. 21/2014, CRPD/C/14/D/21/2014, Views adopted on 21 September 2015)*, Комитетот сметал дека неинсталирањето на аудио систем од страна на државата-договорна страна при продолжувањето на трамвајската мрежа резултирало со оневозможување на лицата со сензорна попреченост (слепи лица) на пристап до информации и комуникациски технологии и до

услуги отворени за јавноста на еднаква основа со другите, а со тоа и до повреда на членот 5 и 9 на Конвенцијата (параграф 8.7).

Членот 9 кој се однесува на пристапноста, предвидува дека пристапноста ќе се оствари преку мноштво на мерки, вклучително и создавање на минимум стандарди за пристапност. Во случајот *Szilvia Nyusti and Péter Takács v. Hungary* (Communication No. 1/2010, CRPD/C/9/D/1/2010, Views adopted on 21 June 2013), Комитетот сметал дека непристапноста на банкоматите за лица со сензорна попреченост, односно немање на испис на Браево писмо ниту аудио инструкции и гласовна поддршка за операциите поврзани со банкарските картички, резултирало со повреда на членот 9 од Конвенцијата (параграф 9.6), наведувајќи дека сите услуги отворени за јавноста треба да бидат пристапни и за лицата со попреченост.

Според членот 12 од Конвенцијата кој се однесува на еднаквото признавање пред законот, претпоставениот или реален недостаток на ментален капацитет не смее да се користи како оправдување за одземање на деловната способност. Истата позиција ја истакнува Комитетот во случајот *Marlon James Noble v. Australia*, наведен погоре, во кој нашол повреда на членот 12 и 13 (пристап до правда) од Конвенцијата наведувајќи дека “одлуката дека апликантот не е во состојба да даде изјава за својата вина поради неговата интелектуална и ментална попреченост резултирало во одбивање [од страна на властите] на неговото право да се користи со својата деловна способност во изјавата за вината и да ги предизвика доказите против него. Дополнително, државата-договорна страна не обезбедила соодветна форма на поддршка за да му се овозможи на лицето со попреченост да се соочи со судењето и да се изјасни за невин, и покрај неговата јасна намера да го стори тоа” (параграф 8.6).

Членот 13 кој се однесува на пристапот до правда, изрично ги обврзува државите-договорни страни да обезбедат ефикасен пристап до правдата за лицата со попреченост на еднаква основа со другите, притоа неодговарајќи на прашањето што сè преставува дел од правниот систем на една држава. Сепак, ова прашање го одговара Комитетот во својата јуриспруденција, во случајот *Gemma Beasley v. Australia*, и во случајот *Michael Lockrey v. Australia*, наведени погоре, каде Комитетот смета дека вршењето на должноста на поротник е составен дел на австралискиот судски систем и, како таква, претставува 'учество' во судските постапки во смисла на Конвенцијата, па затоа утврдува дека со одбивањето за обезбедување на толкување на знаковниот јазик Ауслан на апликантите, државата-договорна страна оневозможила истите да ја вршат должноста на поротник спротивно на членот 13 од Конвенцијата сам и во врска со членот 3, 5 и 29 (учество во политичкиот и јавниот живот) (параграф 8.9 во двете одлуки соодветно).

Правото на поединецот на физичка слобода и безбедност на неговата личност е вградено во членот 14 од Конвенцијата. Ова е доста важно затоа што

голем дел од лицата со попреченост во некои држави, само поради фактот дека имаат попреченост се лишени од својата слобода и институционализирани. Посебно ранливи се лицата со интелектуална и психосоцијална попреченост. Комитетот ова недвојбено го истакнува во случајот *Marlon James Noble v. Australia*, наведен погоре, каде Комитетот утврдува дека притворот на лицето со интелектуална попреченост без кривична осуда претставува повреда на членот 14 од Конвенцијата (параграф 8.7). Дополнително, во случајот *Mr. X v. Argentina* (*Communication No. 8/2012, CRPD/C/11/D/8/2012, Views adopted on 18 June 2014*), Комитетот потсети дека државите-договорни страни мора да ги преземат сите соодветни мерки за да обезбедат лицата со попреченост кои се притворени да можат да живеат самостојно и целосно да учествуваат во сите аспекти на секојдневниот живот во местото на притвор, вклучувајќи го и обезбедувањето на нивниот пристап, на еднаква основа со другите, до различните места и услуги, како што се бањи, дворови, библиотеки, области за учење, работилници и медицински, психолошки, социјални и правни услуги (параграф 8.5). Комитетот нагласи дека недостатокот на пристапност и соодветно приспособување ги става лицата со попреченост во суб-стандардни услови за притвор кои се неспоиви со членот 17 (заштита на интегритетот на личноста) од Конвенцијата (параграф 8.6).

Членот 15 ја содржи забраната за мачење или сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Особено, никој не смее да биде подложен без негова или нејзина слободно изразена согласност кон медицински или научни експерименти. Во случајот *Marlon James Noble v. Australia*, наведен погоре, Комитетот сметал дека имајќи ги предвид непоправливите психолошки ефекти кои може да ги има неограничениот притвор на апликантот (во период од повеќе од 13 години), истиот смета дека неопределениот притвор на кој бил подложен апликантот претставува нечовечно и понижувачко постапување. Затоа, Комитетот јасно навел дека неодредливиот карактер на притворот на апликантот како и повторените акти на насилство на кои тој бил подложен за време на траењето на неговиот притвор претставуваат повреда на членот 15 од Конвенцијата од страна на државата-договорна страна (параграф 8.9). Исто така и, во случајот *Mr. X v. United Republic of Tanzania*, наведен погоре, Комитетот јасно изјавува дека позитивната обврска на државата-договорна страна е да ги спречи и казни актите на мачење или сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување извршени од страна на државните и другите (не-државни) актери. Дополнително, Комитетот истакнува дека експедитивноста и ефикасноста се особено важни во судското пресудување на овие случаи. Во конкретниот случај каде на апликантот кој е лице со албинизам му е отсечена левата рака под лактот од страна на двајца непознати лица, Комитетот сметал дека страдањето што го доживеал апликантот поради недостигот на дејствија од страна на државата-договорна страна што ќе овозможи ефективно гонење на

осомничените сторители на кривичното дело, е причина за повторната виктимизација на апликантот и претставува психолошко мачење и/или малтретирање, притоа наоѓајќи повреда на членот 15 од Конвенцијата (параграф 8.6).

Членот 17 го заштитува интегритетот на личноста наведувајќи дека секое лице со попреченост има право на почитување на својот физички и ментален интегритет на еднаква основа со другите. Ова право е разработено во јуриспуденцијата на Комитетот. Имено, во случајот *Mr. X v. Argentina*, анализиран погоре, се заклучува дека недостатокот на пристапност ги става лицата со попреченост во суб-стандардни услови за притвор. Дополнително, во случајот *Mr. X v. United Republic of Tanzania*, наведен погоре, Комитетот сметал дека насилството претрпено од апликантот (отсекување на неговата лева рака под лактот од страна на двајца непознати лица) јасно подпаѓа во категоријата на дела што резултираат со повреда на физичкиот и менталниот интегритет на лицето, и непреземањето на мерки за превенција и казнување на овие акти и недостатокот на поддршка кон апликантот од страна на државата-договорна страна претставува повреда на членот 17 во врска со членот 4 од Конвенцијата (параграф 8.7).

Членот 19 се однесува на независното живеење и вклучување во заедницата на лицата со попреченост. Било која институционална форма на служба за поддршка која ја изолира и ограничува личната автономија на лицата со попреченост е спротивна на членот 19 став 1 алинеја б од МКПЛП. Во оваа насока, во случајот *H.M v. Sweden*, наведен погоре, Комитетот нашол повреда на членот 19 од Конвенцијата забележувајќи дека одлуката на домашните власти да го одбијат отстапувањето од градежно-урбанистичкиот план со цел да се дозволи изградбата на базен за хидротерапија на имотот на апликантката во нејзина сопственост кој и бил потребен, делувала негативно спрема неа, како лице со попреченост и спрема нејзиното право да живее независно и биде вклучена во заедницата (параграф 8.9). Во истиот случајот Комитетот нашол повреда и на членот 25 и 26 кои се однесуваат на здравјето и хабилитацијата и рехабилитацијата, наведувајќи дека државата и го оневозможила на апликантката уживањето на 'највисокиот достапен стандард на здравје' без дискриминација врз основа на попреченост (параграф 8.6 и 8.8), како и пристапот до сеопфатните рехабилитациони услуги и програми (параграф 8.7 и 8.8).

Слободата на изразување и мисла и пристапот до информации е уредена со членот 21. Според јуриспуденцијата на Комитетот, во случајот *Gemma Beasley v. Australia*, како и во случајот *Michael Lockrey v. Australia*, наведени погоре, истиот сметал дека толкувањето на знаковниот јазик Асулан и толкувањето на стенографијата подпаѓа под начин на комуникација согласно Конвенцијата, па затоа утврдил дека со одбивањето за обезбедување на

форматот на комуникација кој им е потребен на апликантите со цел истите да можат да ја вршат должноста поротник а со тоа и да се искажат во 'службената интеракција' претставува повреда на членот 21 од Конвенцијата сам и во врска со членот 2, 4 и 5 (параграф 8.8 во двете одлуки соодветно).

Членот 27 се однесува на вработувањето и работните односи за лицата со попреченост на еднаква основа со другите. Во случајот *Liliane Gröninger v. Germany (Communication No. 2/2010, CRPD/C/D/2/2010, Views adopted on 7 July 2014)*, Комитетот сметал дека афирмативните мерки преземени од страна на државата во насока на давање на субвенција за интегрирање на пазарот на трудот за синот на апликантката кој е лице со попреченост делувале одвраќачки за работодавците, наместо како поттик, поради административната комплексност на процедурата. Притоа Комитетот заклучил дека овие мерки не го достигнале стандардот предвиден со Конвенцијата и затоа нашол повреда на членот 27 во врска со членот 3, 4 и 5 од Конвенцијата (параграф 6.3).

Членот 29 предвидува дека државите-договорни страни им ги гарантираат на лицата со попреченост нивните политички права и можности да ги уживаат истите на еднаква основа со другите. Во својата јуриспруденција во случајот *Zsolt Bujdosó, Jánosné Ildikó Márkus, Viktória Márton, Sándor Mészáros, Gergely Polk and János Szabó v. Hungary (Communication No. 4/2011, CRPD/C/10/D/4/2011, Views adopted on 16 October 2013)*, каде лицата со интелектуална попреченост кои биле ставени под делумно или целосно старателство автоматски биле отстранети од избирачкиот список, и наоѓајќи повреда на членот 29 сам и во согласност со членот 12 од Конвенцијата, Комитетот наведува дека државите-договорни страни потребно е да ги прилагодат процедурите за гласање, обезбедувајќи нивна соодветност, достапност и лесна разбирливост и употреба, и каде што е потребно, да им овозможат на лицата со попреченост, на нивно барање, помош при гласањето. Со тоа државите ќе осигурат лицата со интелектуална попреченост да можат да го дадат својот глас компетентно, на еднаква основа со другите, притоа гарантирајќи ја тајноста на гласањето (параграф 9.6).

Заклучоци

Иако Конвенцијата не создава нови права, сепак со својата програмска природа и преку исцртување на политиките кои државите-договорни страни треба да ги преземат во согласност со нивниот правен, политички и административен систем, е најважниот правен инструмент за заштита на човековите права на лицата со попреченост. Таа го има потенцијалот да претставува водилка за договорните тела за човекови права (*treaty bodies*), меѓународните судови и тела (Судот на правдата на Европската Унија, Европскиот суд за човекови права, Европскиот комитет за социјални права), при

толкувањето на општите обврски кои произлегуваат од меѓународното право за правата на човекот, ставени во контекст на попреченоста. Во оваа насока од голема корист е и судската практика на Комитетот за правата на лицата со попреченост. Притоа улогата на Комитетот не е само да ги заштити правата на лицата со попреченост преку предизвикување на определени законски решенија и политики кои се создадени како резултат на политичкиот процес, кој всушност ги занемарува правата и потребите на оваа група на лица. Тоа можеше да се случи и со веќе постоечките инструменти за правата на човекот. Напротив, неговата поголема улога е да ја помогне промената на самиот процес, односно промената во гледањето на попреченоста како прашање на права и правда, внатре во секоја од државите притоа предизвикувајќи ги постојните стереотипи, предрасуди и стигма кои ги следат лицата со попреченост.

Токму во таа насока се развива и судската практика на Комитетот за правата на лицата со попреченост, посебно разгледувајќи ја димензијата на еднаквоста, пристапноста и еднаквото признавање пред законот на лицата со попреченост при анализата на повредите на останатите одредби од Конвенцијата. До сега Комитетот нашол повреда на следниве членови на Конвенцијата, и тоа: член 5 (рамноправност и недискриминација), 9 (пристапност), 12 (еднакво признавање пред законот), 13 (пристап до правда), 14 (слобода и безбедност на личноста), 15 (забрана на мачење или сурово, нечовечно и понижувачко постапување или казнување), 17 (заштита на интегритетот на личноста), 19 (независно живеење и вклучување во заедницата), 21 (слобода на изразување и мисла и пристап до информации), 25 (здравство), 26 (хабилитација и рехабилитација), 27 (работа и вработување) и 29 (учество во политичкиот и јавниот живот).

ЛИТЕРАТУРА

- Закон за ратификација на Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност и факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на лицата со инвалидност, „Службен весник на Република Македонија“, бр.172/11.
- Полио плус, *Политиката на хендикеп на локално ниво, Вклучување на прашањето на хендикеп во развојните политики на локално ниво согласно ООН Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп*, Скопје, 2012.
- Попоска, Ж., *Толкувач на Меѓународната Конвенција за правата на лицата со попреченост на Организацијата на обединетите нации*, Полио плус, Скопје, 2018.

- Попоска, Ж., *Дискриминација врз основа на хендикеп во меѓународното право за правата на човекот*, Македонски центар за меѓународна соработка, Скопје, 2015.
- Стојкова, Ж., *Од Конвенција до практика, осврт на Меѓународната конвенција за правата на лицата со хендикеп и следните чекори за нејзината ефективна имплементација во Република Македонија*, Полио плус, Скопје, 2009.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No.1: Article 12: Equal recognition before the law, Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Eleventh session, CRPD/C/GC/1, 19 May 2014. [online] Available at: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>> [Accessed 12 May 2018].
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No.2 on Article 9: Accessibility, CRPD/C/GC/2, 22 March 2014. [online] Available at: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/033/13/PDF/G1403313.pdf?OpenElement>> [Accessed 12 May 2018].
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No.3 on women and girls with disabilities, CRPD/C/GC/3, 25 November 2016.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No.4 on the right to inclusive education, Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Eleventh session, CRPD/C/GC/4, 25 November 2016. [online] Available at: <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/4&Lang=en> [Accessed 27 April 2018].
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No.5 on living independently and being included in the community, Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Eleventh session, CRPD/C/GC/5, 27 October 2017.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No.6: Article 5: Equality and non-discrimination, Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, CRPD/C/GC/6, 9 March 2018. [online] Available at: <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/6&Lang=en> [Accessed 2 May 2018].
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, F v. Austria, Communication No. 21/2014, CRPD/C/14/D/21/2014, Views adopted on 21 September 2015.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Gemma Beasley v. Australia, Communication No. 11/2013, CRPD/C/15/D/11/2013, Views adopted on 25 May 2016.

- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, H.M v. Sweden, Communication No. 3/2011, CRPD/C/7/D/3/2011, Views adopted on 21 May 2012.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Liliane Gröninger v. Germany, Communication No. 2/2010, CRPD/C/D/2/2010, Views adopted on 7 July 2014.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Marlon James Noble v. Australia, Communication No. 2/2012, CRPD/C/16/D/7/2012, Views adopted on 10 October 2016.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Michael Lockrey v. Australia, Communication No. 13/2013, CRPD/C/15/D/13/2013, Views adopted on 30 May 2016.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Mr. X v. Argentina, Communication No. 8/2012, CRPD/C/11/D/8/2012, Views adopted on 18 June 2014.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Mr. X v. United Republic of Tanzania, Communication No. 22/2014, CRPD/C/18/D/22/2014, Views adopted on 31 August 2017.
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Rules of procedure, CRPD/C/1/Rev.1, 10 October 2016. [online] Available at: <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/1/Rev.1&Lang=en> [Accessed 3 May 2018].
- Committee on the Rights of Persons with Disabilities, S.C v. Brazil, Communication No. 10/2013, CRPD/C/12/D/10/2013, Decision of 28 October 2014.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Szilvia Nyusti and Péter Takács v. Hungary, Communication No. 1/2010, CRPD/C/9/D/1/2010, Views adopted on 21 June 2013.
- Committee on the Rights of of Persons with Disabilities, Zsolt Bujdosó, Jánosné Ildikó Márkus, Viktória Márton, Sándor Mészáros, Gergely Polk and János Szabó v. Hungary, Communication No. 4/2011, CRPD/C/10/D/4/2011, Views adopted on 16 October 2013. [online] Available at: <<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/Jurisprudence.aspx>> [Accessed 16 May 2018].
- Despouy L., Report on Human Rights and Disabled Persons, 1993. Достапно на: <<http://www.un.org/esa/socdev/enable/dispaperdes0.htm>> [Accessed 1 May 2018].
- Human Rights Today, a United Nations Priority, 1998.
- Quinn G., Arnardottir O.M., The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: European and Scandinavian Perspective, Boston-Leiden, 2009.
- Resolution adopted by the General Assembly on 13 December 2006, A/RES/61/106, 24 January 2007. [online] Available at:

<https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_61_106-E.pdf>

[Accessed 10 May 2018].

Statement on behalf of New Zealand, by Ambassador Don MacKey (Chair of the Ad Hoc Committee), at the adoption of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities by the United Nations General Assembly on 13 December 2006. [online] Available at:
<<http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=155#nz>> [Accessed 10 May 2018].